H. Poeze

Korte Signaleringsen

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 147 (1991), no: 1, Leiden, 184-190

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

KORTE SIGNALERINGEN

HARRY A. POEZE

- E.E. van Delden, *Klein repertorium; Index op tijdschriftartikelen met betrekking tot voormalig Nederlands-Indië. Deel 5. Tijdschrift voor Nederlandsch Indië, 1838-1866*. Amsterdam: Koninklijk Instituut voor de Tropen, 1990, 152 pp. ISBN 90.6832.605.8. Prijs f 40,-.
- H. Schulte Nordholt (red.), *Onderzoek in Zuidoost-Azië; Agenda's voor de jaren negentig*. Leiden: Vakgroep Talen en Culturen van Zuidoost-Azië en Oceanië, Rijksuniversiteit, 1990, vii + 116 pp. ISBN 90.73084.03.2. Prijs f 15,-. (Semaian 3; Te bestellen bij de uitgever, Postbus 9515, 2300 RA Leiden.)
- Jan Kees Beers en Cees Bakker, *Westfriezen naar de Oost; De Kamers der VOC te Hoorn en Enkhuizen en hun recruteringsgebied, 1700-1800*. Hoorn: Historisch Genootschap 'Oud West-Friesland', 1990, 111 pp. ISBN 90.73497.02.7. Prijs f 22,50. (Te bestellen bij de uitgever, Postbus 2125, 1620 EC Hoorn.)
- Cora Boele, *De jaren van de Javaanse gasfabrieken 1863-1905; Een episode uit de geschiedenis van het OGEM-concern*. Rotterdam: Centrum voor Bedrijfsgeschiedenis, Erasmus Universiteit, 1990, 99 pp. ISBN 90.72405.10.2. Prijs f 24,50. (Te bestellen bij de uitgever, Postbus 1738, 3000 DR Rotterdam.)
- H.J. Neuman, *Impasse te Londen; Nederlands veiligheidsbeleid 1940/1945*. Utrecht/Amsterdam: Veen, 1990, 302 pp. ISBN 90.204.1938.2. Prijs f 39,90.
- W.J.A.M. de Kock, *Commando Luchtvaarttroepen; Nederlands-Indië 1947-1950*. 's-Gravenhage: Koninklijke Luchtmacht/Bureau Drukwerk en Formulierenbeheer DMKLu, 1990, 260 pp. Prijs f 25,-. (Te bestellen bij St. Vrienden van het Militaire Luchtvaart Museum, Postbus 160, 3769 ZK Soesterberg.)
- J.L.R. Huydecoper van Nigtevecht, *Nieuw-Guinea, het einde van een koloniaal beleid*. 's-Gravenhage: SDU, 1990, 195 pp. ISBN 90.12.06857.6. Prijs f 29,90.
- Rob Nieuwenhuys, Bert Paasman, Peter van Zonneveld, *Oost-Indisch Magazijn; De geschiedenis van de Indisch-Nederlandse letterkunde*. Tweede herziene druk. Amsterdam: BulkBoek, 1990, 80 pp. ISBN 90.70150.30.1. Prijs f 29,50.
- In Indië geweest; Maria Dermoût, H.J. Friedericy, Beb Vuyk*. 's-Gravenhage: Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum/Amsterdam: Querido, 1990, 130 pp. ISBN 90.214.8031.x. Prijs f 29,90. [Schrijversprentenboek 30.]
- Theo D'haen (red.), *Herinnering, herkomst, herschrijving; Koloniale en post-koloniale literaturen*. Leiden: Vakgroep Talen en Culturen van Zuidoost-Azië en Oceanië, Rijksuniversiteit, 1990, viii + 209 pp. ISBN 90.73084.05.9. Prijs f 25,-. (Semaian 4; Te bestellen bij de uitgever, Postbus 9515, 2300 RA Leiden.)

- Joop van den Berg, *Soebatten, sarongs en sinjo's; Indische woorden in het Nederlands*. 's-Gravenhage: BZZTôH, 1990, 111 pp. ISBN 90.6291.559.0. Prijs f 17,50.
- Anke van Dam, *Het onderwijs in Indonesië*. Den Haag: Centrum voor de Studie van het Onderwijs in Ontwikkelingslanden (CESO), 1990, 63 p. ISBN 90.6443.771.8. Prijs f 15,-. (Te bestellen bij de uitgever, Postbus 90734, 2509 LS Den Haag.)
- Jet Bakels en Anne-Marie Boer (red.), *Het wapen van de bruid; Batakse weefsels*. 's-Gravenhage: Museon, 1990, 48 pp. ISBN 90.70592.08.3. Prijs f 12,50.
- J.D.M. Platenkamp, *De waarde der dingen; Ceremoniële geschenken van de Tobelo*. 's-Gravenhage: Museon, 1990, 48 pp. Prijs f 12,50. (Beide laatste boekjes te bestellen bij de uitgever, Stadhouderslaan 41, 2517 HZ 's-Gravenhage.)

In de reeks *Klein Repertorium* bevat deel 5 een inhoudsopgave en ontsluiting van het *Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië (TNI)* over de jaren 1838-1866, waarin W.R. van Hoëvell op de vier laatste jaren na, de drijvende kracht van het blad was. Eerst in Batavia, en van 1849 af in Nederland, nadat Van Hoëvell, de plagerijen van het gouvernement moe, was gerepatriëerd. Samensteller Van Delden neemt in chronologische volgorde 983 artikelen op, die betrekking hebben op Nederlands-Indië of koloniale zaken. De artikelen worden toegankelijk gemaakt door een uitgebreid trefwoordenregister en registers op persoons- en geografische namen. In een korte, nuttige inleiding (node gemist in de vorige delen) wordt de geschiedenis van het blad beschreven. Het *TNI* is een belangrijke bron van kennis over het koloniale Indië, die echter met zijn verwarrende paginering en serie-indeling de nodige bibliografische verwijzingsproblemen veroorzaakt. Na het *Alphabetisch register* op het *TNI* van J.T. Canter Visscher, verschenen 1861, over 1838-1860 (door Van Delden merkwaardig genoeg ongenoemd), wordt met het resultaat van Van Deldens arbeid het spuurwerk van de onderzoeker naar verscholen bronnen in het *TNI* van een meer eigentijds instrumentarium voorzien. Jammer is het dat niet op een of andere wijze de rubriek 'Varia' en de boekbesprekingen zijn ontsloten. Zo blijft zinvolle informatie ontoegankelijk.

In juni 1989 spraken op een conferentie van het Oosters Genootschap vijf wetenschapsbeoefenaren over de toekomst van hun vak en de belangrijkste onderzoeksonderwerpen in de jaren negentig. In *Onderzoek in Zuidoost-Azië* zijn hun voordrachten gebundeld, ingeleid door Henk Schulte Nordholt. Het langste stuk, Hermann Kulke's engelstalig overzicht van de veranderende visie op de indianisatie van Zuidoost-Azië in het eerste millennium, hoort in de bundel niet thuis, hoe interessant en gedegen ook. De overige vier houden zich wel aan het onderwerp, met flinke verschillen in diepgang en nadruk op eigen belangstellingssfeer. Dit laatste bepaalt Peter Boomgaards bijdrage over de sociaal-economische geschiedenis in sterke mate. Henk Maier behandelt de literatuurwetenschap, Reimar Schefold levert een doorwrocht werkstuk af over de culturele antropologie van Indonesië, Otto van den Muyzenberg tenslotte over-

schrijdt de grenzen van de archipel met een overzicht van wat op sociologisch gebied in Zuidoost-Azië is gedaan en zou moeten worden gedaan.

Westfriezen naar de Oost is de doctoraalscriptie waarmee Jan Kees Beers en Cees Bakker hun studie economische en sociale geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam afsloten. Bijna de helft van hun boekje is gevuld met een samenvatting langs bekende lijnen van de economische ontwikkeling in de 17e en 18e eeuw van Hoorn en Enkhuizen, de historie van de VOC en de omstandigheden en scheepsorganisatie aan boord van de Oostindiëvaarders. Daarna wordt hun werk wel origineel. Van de in de 18e eeuw door de VOC-kamers Hoorn en Enkhuizen uitgerede schepen hebben zij van elk twintigste schip de scheepsgrootboeken benut om de daarin opgenomen gedetailleerde gegevens over herkomst en functie van alle opvarenden te analyseren en rubriceren. De gegevens van 4089 officieren, onderofficieren, zeevolk, ambachtslieden en militairen zijn naar herkomst en functie geordend en voor drie perioden bepaald. In vele tabellen en diagrammen zijn de resultaten van hun onderzoek neergelegd, die overigens de al bestaande veronderstellingen over de arbeidsmarkt voor de VOC en voor zeelieden bevestigen: in toenemende mate werd bemanning in het buitenland gerecruteerd, die vooral uit het Oostzeegebied en in iets mindere mate de overige Duitse gebieden afkomstig was. De studie is innovatief, nuttig, maar ook bloedeloos. Persoonlijke belevenissen en levenslopen blijven onverteld. De lezer blijft met de vraag zitten hoe die duizenden buitenlanders ooit in Hoorn en Enkhuizen belandden uit alle Europese staten, maar ook uit Philadelphia, New York, Barbados, Curaçao, Suriname, Tunis, Malta, de Kaapkolonie, Ceylon, Bengalen en Ternate, en wat voor stempel zij drukten op die steden. Hopelijk worden die verhalen ook nog eens uit de VOC-archieven gelicht.

De geschiedenis van afzonderlijke Indische bedrijven is in de koloniale periode vele malen beschreven in fraaie gedenkboeken. Na 1950 verscheen nog een enkel soortgelijk werk, maar Indische bedrijven zijn zelden het onderwerp geweest van onafhankelijke bedrijfshistorische studie. Kamerlings dissertatie over de Oliefabrieken Insulinde (nu voor een schijntje te koop bij De Slegte) is een zeldzame recente uitzondering. In zijn Cahierreeks voegt het Centrum voor Bedrijfs geschiedenis van de Erasmusuniversiteit hier *De jaren van de Javaanse gasfabrieken 1863-1905* van Cora Boele aan toe. In 1862 werden 675 gaslantaarns in Batavia geïnstalleerd, de eerste openbare gasverlichting in de kolonie. De N.V. Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij (NIG) nam in 1863 de exploitatie ervan onder haar hoede. De NIG was een initiatief van Rotterdamse notabelen, onder leiding van Lodewijk Pincoffs, die in 1879 Nederland ontvluchtte, miljoenschulden achterlatend. De NIG overleefde zijn val, snoerde de buikriem aan en maakte spoedig weer winst. Tot in 1905 de NIG ook electriciteitsvoorziening tot haar taak ging rekenen groeide de onderneming die Batavia, Soerabaja, Semarang en Buitenzorg van gas voorzag. In een helder overzicht, vooral op basis van het bedrijfsarchief, beschrijft Boele ontstaansgeschiedenis, management, productie/verkoop en financieel beheer. Van soortgelijke monografieën zijn er nog vele welkom.

De sinds kort gepensioneerde directeur van het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen 'Clingendael' H.J. Neuman schreef met *Impasse te Londen* een studie over het Nederlandse veiligheidsbeleid tijdens de Tweede Wereldoorlog. Wat Neuman onder veiligheidsbeleid verstaat maakt hij niet duidelijk, maar hij behandelt vooral defensiezaken: de militaire opbouw tijdens en na de oorlog, en bondgenootschappelijke aangelegenheden. Wat dit laatste betrof vormde vooral een keuze tussen de conservatieve en politiek meer verwante Britse bondgenoot en het progressieve, machtiger Amerika een dilemma. In beide zaken was de positie van Indië een beleidsbepalende factor. In de eerste periode na de Duitse bezetting maakte het onbezette Indië Nederland tot een belangrijke bondgenoot. Na de Japanse verovering van de archipel was het herstel van de oude positie in Indië voor de regering in ballingschap een voortdurende zorg. Neuman besteedt een derde deel van zijn boek aan Indische zaken: de Japanse dreiging en aanval en daarna het manoeuvreren van Van Mook — in Australië bij het Amerikaanse hoofdkwartier — en Helfrich — bij het Britse hoofdkwartier in Ceylon — met en tegen elkaar om de Nederlandse positie te waarborgen. Neumans boek beschrijft dit alles, met veel anekdotes, soms tot in extreem detail, vaak van de hak op de tak en zonder samenhang. Het is meestal onderhoudend, maar wekt evenveel ergernis. Dat laatste vooral doordat slechts zeer spaarzaam bronverwijzingen (in overleg met de uitgever beperkt!) zijn opgenomen. Op deze manier wordt het wel erg moeilijk het nieuwe materiaal dat Neuman aandraagt te identificeren en zijn werk zinvol te vergelijken met L. de Jongs seriewerk. Met dat al is helaas van een serieus wetenschappelijk werk nauwelijks sprake.

In het militair-historische standaardwerk van O.G. Ward, *De militaire luchtvaart van het KNIL in de na-oorlogse jaren 1945-1950* (gesignaleerd in BKI 145-I), droeg W.J.A.M. de Kock een hoofdstuk bij over de Luchtvaarttroepen (LVT) (pp. 242-272). In het fraai uitgegeven, grootformaat *Commando Luchtvaarttroepen* heeft hij de kans aangegrepen om veel uitvoeriger nog de wederwaardigheden van zijn eigen onderdeel tijdens de inzet in Indonesië (oktober 1947-februari 1950) te beschrijven. De LVT werden na 1945 in Nederland gevormd met als specifieke taak de bewaking en bescherming van vliegvelden en hun omgeving. In het dekolonisatieconflict in Indonesië bleek al spoedig dat de noodzakelijke bescherming van de vitale vliegvelden door de landmacht onbevredigend was, en dat de inzet van de Militaire Luchtvaart van het KNIL tot dit doel ten koste ging van de vliegactiviteiten. In 1947 werden daarom uit Nederland vier compagnieën met ruim vijfhonderd manschappen naar Indonesië gezonden, waar zij de vier grote Westjavaanse bases onder hun hoede kregen. Na de Tweede Politionele Actie werden ze ook op vliegvelden in Djokja, Solo en Malang gelegerd. De Kock beschrijft, met veel foto's en facsimilés, eerst ontstaan, taak, organisatie, en dislokatie van de LVT, en daarna de acties waarbij de LVT op de vliegvelden en in de wijde omtrek was betrokken, met veel oog voor de lotgevallen van de individuele soldaat. De neerslag van jaren documentaire arbeid levert een waardevol en meestal leesbaar overzicht op dat aan een groter publiek dan Indië-

veteranen een beeld geeft van de inzet van een weinig spectaculair militair onderdeel.

De sinds enkele jaren gepensioneerde diplomaat Huydecoper van Nigtevecht werd in 1959, na enkele jaren op het Hoge Commissariaat in Djakarta, in Washington belast met de behartiging van Verre-Oosten-aangelegenheden bij de Verenigde Staten. Dat betrof voor een groot deel de verwikkelingen rond West-Nieuw-Guinea, het door Indonesië opgeëiste restant van het Aziatische koloniale rijk. Indonesische oorlogsdreiging en Amerikaanse druk brachten de partijen aan de onderhandelings-tafel onder leiding van de Amerikaanse diplomaat Bunker. De Nederlandse driemansdelegatie bestond uit de topdiplomaten J.H. van Royen en C.W.A. Schürmann, bijgestaan door Huydecoper. De laatste doet in zijn *Nieuw-Guinea, het einde van een koloniaal beleid* verslag-van-binnenuit van de spannende maanden, waarbij een schijnbaar onoverbrugbare kloof tussen de starre posities van beide landen werd overbrugd, niet het minst dankzij de kundige onderhandelaars en, op essentiële ogenblikken, Amerikaanse druk op Indonesië. Zo kon in augustus een akkoord worden getekend, dat voorzag in overdracht aan Indonesië, na een VN-tussenbestuur. Huydecoper geeft een helder, zeer boeiend verslag van de gang van zaken, dat geen nieuwe belangrijke onthullingen bevat maar wel op onderdelen nuttige aanvullingen verschaft. Ondanks de ingehouden toon wordt wel een schril licht geworpen op het optreden van de onverzoenlijke minister van buitenlandse zaken J.M.A.H. Luns.

Aflevering 188 van BulkBoek, bedoeld om de Nederlandse literatuur toegankelijk te maken voor middelbare scholieren, handelde onder de titel *Oost-Indisch Magazijn* over de geschiedenis van de Indisch-Nederlandse letterkunde. In licht herziene versie verscheen hiervan een duurzamer uitgave, waarin in 37 korte hoofdstukken de letterkundige neerslag van de Nederlandse aanwezigheid in de archipel wordt besproken: van 'gedenkwaardige reisbeschrijving' tot de 'tweede generatie'. Daarbij is veel plaats ingeruimd voor citaten uit het werk van de behandelde auteurs en voor illustraties. De samenstellers — Nieuwenhuys, Paasman en Van Zonneveld, geassisteerd door nog vijf medewerkers voor een enkel hoofdstuk - staan borg voor een verantwoord geheel. Zo nu en dan dreigt een schoolse opsomming of blijft het verhaal steken in beknoptheid, maar vooral Nieuwenhuys' bevroren hoofdstukken maken deze welhaast onvermijdelijke tekortkomingen ruimschoots goed. In kort bestek vormt het boek een aangename kennismaking met de verscheidenheid van de Indische letterkunde. Zes bladzijden bibliografische informatie besluiten het boek.

In Indië geweest is de titel van het schrijversprentenboek dat verscheen ter begeleiding van de gelijknamige tentoonstelling in het Letterkundig Museum, die is gewijd aan drie Indische auteurs: Maria Dermoût (1888-1962), H.J. Friedericy (1900-1962) en Beb Vuyk (1905). In drie hoofdstukken worden hun leven en werk besproken door respectievelijk Kester Freriks, Greetje Heemskerk en Joop van den Berg. Freriks graaft hierbij

het diepst en analyseert ook de aard en drijfveren van Dermoûts schrijverschap. Heemskerks verhaal is vooral een verslag van de levensloop van Friedericy, van wie zijn ervaringen als bestuursambtenaar zijn romans bepaalden. Van den Berg heeft ook veel aandacht voor een herhaald thema in Vuyks werk: de positie van de Indo-Europeanen in Indië en Indonesië. Alle drie voldoen zij ruimschoots aan hun doel: een adequate inleiding en begeleiding van het fraaie fotomateriaal, dat de helft van het boek beslaat, en niet het minst bijdraagt tot de waarde van het geheel.

De belangstelling voor Nederlandse 'koloniale literatuur' groeit; publicaties erover nemen dienovereenkomstig toe. Een symposium aan de Leidse Universiteit op 30 mei 1990 verbreedde het onderwerp tot ook de koloniale literatuur in of over Spaans Amerika, Engelse gebieden en China. Deze voordrachten zijn gebundeld, adequaat ingeleid door Theo D'haen, in *Herinnering, herkomst, herschrijving* en aangevuld met bijdragen over Suriname en de Nederlandse Antillen. De elf bijdragen verschillen niet alleen sterk in lengte, maar ook naar aard en diepgang. Voor wat betreft de Indische literatuur vatten Gerard Termorshuizen en Peter van Zonneveld samen wat zij elders uitgebreider hebben behandeld en draagt E.M. Beekman een kort specialistisch stukje — deel van een groter geheel? — bij over natuurbeschrijvingen. Het aardigst is Leonard Blussé over bestuursambtenaren die zich aan de literatuur waagden. Overigens: hij zegt er tien te behandelen, maar noemt er slechts negen. W. Rutgers schrijft over literaire passanten in de Antillen, Michiel van Kempen over Suriname in de Nederlandse literatuur - beide degelijke overzichten. Origineel is verder de bijdrage van Wilt Idema over de semi-koloniale Chinese literatuur, en Henk Maier overschrijdt de grenzen van de Indische archipel met een zeer leesbaar stuk over Rudyard Kipling.

Het Nederlands en het Maleis/Indonesisch hebben tijdens de koloniale periode elkaar wederzijds beïnvloed. Maleise woorden zijn deel gaan uitmaken van de Nederlandse taalschat en veel meer woorden van Nederlandse oorsprong zijn opgenomen in het Maleis, dat zich mede op deze wijze toerustte voor zijn taak als algemene voertaal in de archipel. De journalist Joop van den Berg schreef een aardig boekje, *Soebatten, sarongs en sinjo's*, waarin hij naast de ontleningen ook de louter in het koloniale Indië aangepaste vormen van het Nederlands behandelt: Nederlands doorspekt met Maleise woorden, specifieke tropenwoorden en -gezegden, het petjôh en het bastaard-Nederlands. Met vele voorbeelden geïllustreerd, en een overzicht van de bron van deze uit het samenleven van blank en bruin ontstane taalvarianten, geeft Van den Berg een pretentieloos, soms een beetje gewild vlot geschreven overzicht dat een nog vrijwel onbetreden terrein van onderzoek aanraakt.

Het Centrum voor de Studie van het Onderwijs in Ontwikkelingslanden (CESO) publiceert tien boekjes over het onderwijs in de tien concentratielanden van het Nederlandse ontwikkelingsbeleid. Het deeltje over Indonesië van Anke van Dam volgt de opzet van de serie: overzichtelijke, beknopte informatie voor een breder publiek. Het verschaft, na een ietwat

ondermaatse inleiding over geschiedenis, politiek en economie, gegevens over de structuur en inhoud, alsmede de problemen en prioriteiten van het onderwijs. Dat geschiedt op basis van Nederlands- en vooral Engelstalige bronnen; Indonesischtalige worden niet aangehaald.

Het Haagse Museon organiseerde in 1990 de eerste twee van zes tentoonstellingen over Indonesische deelcollecties in het Museonbezit, waarbij weefsels centraal staan. Ter toelichting verschijnen zorgvuldig samengestelde en fraai uitgegeven boekjes, die uitleg en achtergronden verschaffen, en een aantal geëxposeerde zaken afbeelden. Het deeltje over Batakse weefsels bevat zes bijdragen van zes auteurs, en blijft door die versnippering en de veelvormigheid van de Batakse cultuur nogal fragmentarisch. Jos Platenkamp, alleen verantwoordelijk voor het boekje over de Tobelo, twintigduizend bewoners van Noord-Halmahera, had het in dat opzicht gemakkelijker. Aan de hand van de ceremoniële geschenken van de Tobelo zet hij de Tobelocultuur uiteen. In beide boekjes is sprake van serieuze antropologische informatie, die van de lezer een lonende inzet vraagt.

GEZOCHT

19e & 20e EEUWSE INDISCHE SCHILDERIJEN,
aquarellen en tekeningen door Nederlandse en
andere Europese kunstenaars.

Haks & Maris. Zijlweg 283. 2015CM Haarlem.
Tel.: 023-253501 / 020-6380361